

Osobní a zvrtná zájmena

	singulár			plurál		
	1. osoba („já“)	2. osoba („ty“)	zvrtné („se“)	1. osoba („my“)	2. osoba („vy“)	zvrtné („se“)
nominativ	<i>ego</i>	<i>tū</i>	–	<i>nōs</i>	<i>vōs</i>	–
genitiv	<i>meī</i>	<i>tuī</i>	<i>suī</i>	<i>nostrum</i> <i>nostrī</i>	<i>vestrum</i> <i>vestrī</i>	<i>suī</i>
dativ	<i>mihi</i>	<i>tibi</i>	<i>sibi</i>	<i>nōbīs</i>	<i>vōbīs</i>	<i>sibi</i>
akuzativ	<i>mē</i>	<i>tē</i>	<i>sē</i>	<i>nōs</i>	<i>vōs</i>	<i>sē</i>
ablativ	<i>mē</i>	<i>tē</i>	<i>sē</i>	<i>nōbīs</i>	<i>vōbīs</i>	<i>sē</i>

- vokativ je smysluplný pouze u 2. osoby a má v sg. i v pl. týž tvar jako nominativ
- gen. pl. *nostrum* a *vestrum* se používají pouze ve funkci genitivu partitivního („z nás“, „z vás“); v jiných funkcích genitivu se užívají tvary *nostrī* a *vestrī*
- pro 3. osobu se užívá ukazovacího zájmena: *is, ea, id, on, ona, ono; ten, ta, to* (viz níže)
- zvrtné zájmeno má **týž tvar pro singulár i plurál** a na rozdíl od češtiny se užívá **pouze ve vztahu ke 3. osobě** (myju se, myješ se, myje se... x *lavō mē, lavās tē, lavat sē*...)
- tvary *ego, eī, mihi, tuī, tibi, suī, sibi* jsou doloženy jak s krátkým, tak s dlouhým koncovým vokálem
- jsou-li tvary osobních zájmen použity s předložkou *cum*, propojí se do jednoho tvaru: *mēcum, tēcum, sēcum, nōbīscum, vōbīscum* („se mnou“, „s tebou“, „s sebou“, atd.).

Přivlastňovací zájmena

Přivlastňovací zájmena pro 1. a 2. osobu se skloňují jako běžná adjektiva podle 1. a 2. deklinace (typ *bonus, bona, bonum*):

můj: sg. *meus, mea, meum*; pl. *meī, meae, mea*

tvůj: sg. *tuus, tua, tuum*; pl. *tuī, tuae, tua*

náš: sg. *noster, nostra, nostrum*; pl. *nostrī, nostrae, nostra*

váš: sg. *vester, vestra, vestrum*; pl. *vestrī, vestrae, vestra*

Zvrtné přivlastňovací zájmeno se opět – na rozdíl od češtiny – užívá **pouze ve vztahu ke 3. osobě** (sg. i pl.):

svůj: sg. *suus, sua, suum*; pl. *suī, suae, sua*

Ukazovací zájmena

Skloňují se v zásadě podobně jako substantiva (některá podle 1./2. deklinace, některá spíše podle 3. deklinace); pro všechna však platí, že mají **zvláštní koncovky genitivu sg. a dativu sg.** Jejich základní forma je (pro všechny rody):

gen. sg. **-ius**

dat. sg. **-ī**

Tytěž koncovky mají i další adjektiva (např. vztažné *quī*, viz níže), zájmenná adjektiva a číslovka *ūnus*.

is, ea, id

Toto zájmeno odpovídá zcela neutrálnímu ‚ten, ta, to‘ nebo ‚on, ona, ono‘ a používá se (stejně jako v češtině) namísto chybějící 3. osoby osobních zájmen. Jeho genitivy (sg. *eius*, pl. *eōrum*, *eārum*) nahrazují chybějící 3. osoby přivlastňovacích zájmen (tak jako české *jeho*, *jejich*).

	singulár			plurál		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
nom.	<i>is</i>	<i>ea</i>	<i>id</i>	<i>eī (iī)</i>	<i>eae</i>	<i>ea</i>
gen.	<i>eius</i>			<i>eōrum</i>	<i>eārum</i>	<i>eōrum</i>
dat.	<i>eī</i>			<i>eīs (iīs)</i>		
akuz.	<i>eum</i>	<i>eam</i>	<i>id</i>	<i>eōs</i>	<i>eās</i>	<i>ea</i>
abl.	<i>eō</i>	<i>eā</i>	<i>eō</i>	<i>eīs (iīs)</i>		

Poznámka k výslovnosti: genitiv *eius* se vyslovuje [ej-jus].

Zájmeno *is, ea, id* se tedy skloňuje – s výjimkou zmíněných zvláštních zájmenných koncovek gen. a dat. sg. – v zásadě pravidelně podle 1./2. deklinace. Stejně jako u substantiv platí, že

- neutrum má vždy týž tvar nom. a akuz.
- nom. a akuz. neutra pl. má koncovku *-a*
- dat. a abl. pl. mají vždy stejnou koncovku.

Za zvláštní pozornost zde stojí:

- tvar nom. sg. neutra *id* (jak uvidíme i později, *-d* je časté zakončení neutra sg. u zájmen)
- tvary nom. pl. m., dat. a abl. pl., existují v grafických variantách *eī/iī* a *eīs/iīs*; setkáme se dokonce i s třetí variantou – pouhým *ī* a *īs*.

hic, haec, hoc

Používá se pro odkazování na osoby nebo věci, které jsou v bezprostřední blízkosti mluvčího (tj. ‚tento, tato, toto‘, ‚tenhle, tahle, tohle‘).

	singulár			plurál		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
nom.	<i>hic</i>	<i>haec</i>	<i>hoc</i>	<i>hī</i>	<i>hae</i>	<i>haec</i>
gen.	<i>huius</i>			<i>hōrum</i>	<i>hārum</i>	<i>hōrum</i>
dat.	<i>huic</i>			<i>hīs</i>		
akuz.	<i>hunc</i>	<i>hanc</i>	<i>hoc</i>	<i>hōs</i>	<i>hās</i>	<i>haec</i>
abl.	<i>hōc</i>	<i>hāc</i>	<i>hōc</i>	<i>hīs</i>		

Poznámka k výslovnosti: gen. sg. *huius* se vyslovuje [huj-jus].

Handout 3: Zájmena

ille, illa, illud

Používá se pro odkazování na osoby nebo věci, které jsou od mluvčího vzdáleny (tj. ,tamten, tamta, tamto', ,onen, ona, ono'). Může (ale nemusí) mít pochvalný význam (,onen slavný').

	singulár			plurál		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
nom.	<i>ille</i>	<i>illa</i>	<i>illud</i>	<i>illī</i>	<i>illae</i>	<i>illa</i>
gen.	<i>illīus</i>			<i>illōrum</i>	<i>illārum</i>	<i>illōrum</i>
dat.	<i>illī</i>			<i>illīs</i>		
akuz.	<i>illum</i>	<i>illam</i>	<i>illud</i>	<i>illōs</i>	<i>illās</i>	<i>illa</i>
abl.	<i>illō</i>	<i>illā</i>	<i>illō</i>	<i>illīs</i>		

Zájmena *hic* a *ille* se používají také pro odkazování na dvojici osob nebo věcí, o nichž byla řeč v předchozím textu. Zájmeno *hic* odkazuje k tomu, o čem byla řeč později, zájmeno *ille* k tomu, o čem byla řeč dříve. (V češtině se v této funkci používají většinou číslovky *první* a *druhý*. Např. *Zkoušku skládal Petr a Pavel. První [= lat. ille] dostal jedničku, druhý [= lat. hic] dvojku.*)

Čtení latinských textů pro mírně pokročilé

iste, ista, istud

Skloňuje se stejně jako zájmeno *ille* a v klasické latině má často mírně pejorativní význam (,tenhleten, tohle individuum').

	singulár			plurál		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
nom.	<i>iste</i>	<i>ista</i>	<i>istud</i>	<i>istī</i>	<i>istae</i>	<i>ista</i>
gen.	<i>istīus</i>			<i>istōrum</i>	<i>istārum</i>	<i>istōrum</i>
dat.	<i>istī</i>			<i>istīs</i>		
acc.	<i>istum</i>	<i>istam</i>	<i>istud</i>	<i>istōs</i>	<i>istās</i>	<i>ista</i>
abl.	<i>istō</i>	<i>istā</i>	<i>istō</i>	<i>istīs</i>		

ipse, ipsa, ipsum

Má velmi podobné paradigma jako zájmena *ille* a *iste*, ale v nominativu a akuzativu sg. neutra je *-m* (nikoli *-d*). Význam je vytykácí: ,on (a nikdo jiný), sám'. Používá se často ke zpřesnění či zdůraznění nějakého výrazu, např. *ipsō adventū* ,už jen pouhým příchodem / samotným příchodem'. Často také nahrazuje nebo doplňuje zvrtná zájmena *sē* a *suus* ve složitějších souvětích, tak aby bylo jasnější, k podmětu které věty se vztahují.

	singulár			plurál		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
nom.	<i>ipse</i>	<i>ipsa</i>	<i>ipsum</i>	<i>ipsī</i>	<i>ipsae</i>	<i>ipsa</i>
gen.	<i>ipsīus</i>			<i>ipsōrum</i>	<i>ipsārum</i>	<i>ipsōrum</i>
dat.	<i>ipsī</i>			<i>ipsīs</i>		
acc.	<i>ipsum</i>	<i>ipsam</i>	<i>ipsum</i>	<i>ipsōs</i>	<i>ipsās</i>	<i>ipsa</i>
abl.	<i>ipsō</i>	<i>ipsā</i>	<i>ipsō</i>	<i>ipsīs</i>		

īdem, eadem, idem

Velmi frekventované zájmeno, které je morfologicky komplikovanější. Význam: ,(ten)týž, (ta)táž, (to)též'. Podobně jako v češtině obsahuje toto zájmeno nesklonnou část *-dem* (srv. čes. *-ž*), jemuž předchází zájmeno *is, ea, id* které se skloňuje stejně jako samostatné *is, ea, id*, v některých tvarech však dochází k různým hláskovým změnám.

Zájmeno *īdem* se v latině užívá častěji než jeho ekvivalent ,(ten)týž' v češtině. V delších vyprávěních se užívá pro opakovaný odkaz na osobu, o níž již byla řeč (,a on', ,a ten').

	singulár		
	m.	f.	n.
nom.	<i>ī-dem</i>	<i>ea-dem</i>	<i>i-dem</i>
gen.	<i>eius-dem</i>		
dat.	<i>eī-dem</i>		
acc.	<i>eun-dem</i>	<i>ean-dem</i>	<i>i-dem</i>
abl.	<i>eō-dem</i>	<i>eā-dem</i>	<i>eō-dem</i>

	plurál		
	m.	f.	n.
nom.	<i>eī-dem (īī-dem)</i>	<i>eae-dem</i>	<i>ea-dem</i>
gen.	<i>eōrun-dem</i>	<i>eārun-dem</i>	<i>eōrun-dem</i>
dat.	<i>eīs-dem (īīs-dem)</i>		
acc.	<i>eōs-dem</i>	<i>eās-dem</i>	<i>ea-dem</i>
abl.	<i>eīs-dem (īīs-dem)</i>		

Vztažné zájmeno *quī, quae, quod*

Základní vztažné zájmeno s významem ,který, která, které'. Paradigma tohoto zájme, které je v latině mimořádně frekventované, je komplikovanější. Mísí se v něm tvary, které odpovídají 1./2. deklinaci (např. *quō, quā, quōrum, quārum*), s tvary, které odpovídají deklinaci třetí (*quem, quibus*). Genitiv a dativ singuláru mají opět zvláštní zájmenné koncovky. Zcela mimo běžný systém jmenného skloňování jsou téměř všechny tvary nominativů v obou číslech.

	singulár			plurál		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
nom.	<i>quī</i>	<i>quae</i>	<i>quod</i>	<i>quī</i>	<i>quae</i>	<i>quae</i>
gen.	<i>cuius</i>			<i>quōrum</i>	<i>quārum</i>	<i>quōrum</i>
dat.	<i>cū</i>			<i>quibus</i>		
akuz.	<i>quem</i>	<i>quam</i>	<i>quod</i>	<i>quōs</i>	<i>quās</i>	<i>quae</i>
abl.	<i>quō</i>	<i>quā</i>	<i>quō</i>	<i>quibus</i>		

Poznámka k výslovnosti: genitiv *cuius* se vyslovuje [kuj-jus].

Slovotvorné řady zájmen a adverbii

Tázací, neurčitá, ukazovací, vztažná a neurčitá vztažná zájmena a adverbia tvoří řady navzájem formálně i sémanticky blízkých:

tázací	neurčitá	ukazovací	vztažná	neurčitá vztažná
<i>quis, quid?</i> ,kdo, co?'	<i>(ali)quis, -quid</i> ,někdo, něco'	<i>is, ea, id</i> ,on, ona, ono', ,ten, ta, to'	<i>quī, quae, quod</i> ,který, která, které'	<i>quī-, quae-, quodcumque; quīvis ..., quīlibet ...</i> ,kdokoli'
<i>quālis, quāle?</i> ,jaký/á, jaké?'	–	<i>tālis, tāle</i> ,takový/á, -é'	<i>quālis, quāle</i> ,jaký/á, jaké '	<i>quālis-, quālecumque</i> ,jakýkoli/jakákoli, jakékoli'
<i>quantus, -a, -um?</i> ,jak velký?'	<i>aliquantus, -a, -um,</i> určité velikosti'	<i>tantus, -a, -um</i> ,tak velký'	<i>quantus, -a, -um</i> ,tak velký, že'	<i>quantus-, quanta-, quantumcumque</i> ,jakkoli velký'
<i>uter, utra, utrum?</i> ,který ze dvou?'	<i>alter, altera, alterum</i> ,druhý, -á, -é'		<i>uter, utra, utrum</i> ,který (ze dvou)'	<i>uterque, utraque, utrumque</i> ,oba, obě'
<i>ubi?</i> ,kde?'	<i>alicubi</i> ,někde'	<i>ibi</i> ,zde'	<i>ubi</i> ,kde'	<i>ubicumque, ubivīs</i> ,kdekoli'
<i>quō?</i> ,kam?'	<i>aliquō</i> ,někam'	<i>eō</i> ,tam'	<i>quō</i> ,kam'	<i>quōcumque, quōvīs</i> ,kamkoli'
<i>unde?</i> ,odkud?'	<i>alicunde</i> ,odněkud'	<i>inde</i> ,odtud'	<i>unde</i> ,odkud'	<i>undecumque</i> ,odkudkoli'
<i>quā?</i> ,kudy?'	<i>aliquā</i> ,někudy'	<i>eā</i> ,tudy'	<i>quā</i> ,kudy'	<i>quācumque</i> ,kudykoli'
<i>quandō?</i> ,kdy?'	<i>aliquandō</i> ,někdy'	<i>tum, tunc</i> ,tehdy'	<i>quandō</i> ,když'	<i>quandō(cum)que</i> ,kdykoli'
<i>quot?</i> ,kolik?'	<i>aliquot</i> ,několik'	<i>tot</i> ,tolik'	<i>quot</i> ,kolik'	<i>quotcumque</i> ,jakékoli množství'
<i>quotiēns?</i> ,kolikrát?'	<i>aliquotiēns</i> ,několikrát'	<i>totiēns</i> ,tolikrát'	<i>quotiēns</i> ,vždycky když'	<i>quotiēnscumque</i> ,kdykoli když'